

Kuidas suhtuda Siberisse?

Lelle. Puhas, vaikne ja sõbralik alevik Raplamaal. Küsin raudteeäärsest majast teed Aili Viitari juurde ja mulle antakse koolipoiss teejuhiks kaasa.

Aili Viitar on sünnilt läänlane, sündinud 1904. aastal Märjamaal rätsepa peres. Oma parimad aastad jättis ta Haapsallu, õpetades aastail 1927—1943 siinsetes koolides võõrkeeli. Mina tean teda Läänemaa Õpetajate Seminari vilistlaste kokkutulekust, kus ta möödunud sügisel kõneles oma ilmutavast «Siberi-raamatust». Nüüd on raamat trükitud ja väga kiiresti ka ära ostetud. Lelle poodi seda teost ei tulnudki ja autor sai selle osta Raplast tänu sellele, et kaupluse juhataja ta ära tundis.

Võiks arvata, et Siberi elamustest hakkab eesti inimesel selleks korraks juba küll saama. Lihtsalt inimese vastupanuvõime on piiratud. Aga Aili Viitari raamat pole tavaline. Uskumatul moel on see helge ja optimistlik, isegi päikeseline raamat, tunnistus sellest, et raskematestki olukordadest on võimalik leida väljapääsu, on võimalik jääda inimeseks. See on raamat, mis annab jõudu meilegi, kes me praeguses «sõjaseisukorras» rabeleme nagu kanad takus.

Inimene elab seni, kuni ta saab teistele head teha

Aili Viitar ütleb, et paljud inimesed on talle kirjutanud ja muidu küsinud, kuidas ometi saab ta pärast kõiki vintsutusi veel nii hästi venelastesse suhtuda. Kuidas võis ta kiita neid Siberisse viima tulnud vene ohvitseri?

«Aga ta suhtus meisse tõesti hästi. Ta tegi oma parima, aidates ja õpetades meid pakkimisel. Ja kuidas ma üldse saaksin vihata oma saatusekaaslast? Ja kuhu see vihkamine meid viiks? Uue vihkamiseni?»

Läänlastest on Siberis-käigust varem kirjutanud Jüri Uustalu (vt. «Läänlane» nr. 102 1988 — nr. 29 1989) «Kremliis, kongis ja Suures Siberis». Kuigi ka Jüri Uustalu mälestused annaksid mahult paraja raamatu mõõdu välja, ei saa teda Aili Viitariga päriselt võrrelda. Jüri Uustalu pani oma mälestused kirja aastail 1962—1965, teadmata tollal, kas need kunagi ka ilmalevalgust näevad, ega seadnud endale ulatuslikumaid kunstilisi eesmärke. Ta on kirjutanud aruande. Ei erilisi emotsioone ega hinnanguid. Lihtsalt kõik nii, nagu see kunagi oli. Ometi oli see ilmumise ajal just sellisena väärtuslik — esimese vahetu info andjana sündmustest, millest üle neljakümne aasta ei räägitud.

Aili Viitari ülesanne oli veidi teine. Tema kirjutas algusest peale raamatut asjadest, mis enam ammugi saladuseks polnud. Ja ilmselt on talle sünnipärast kirjanikuandigi rohkem antud.

Koolis olen omas elementis

Aili Viitar näeb erakordselt hea välja — kakskümmend aastat noorem kindlasti. Küsin, kuidas on ta suutnud kõigele vaatamata püsida nii heas vormis.

Ta naerab ja jätab vastamata. Ütleb hoopis, et tunneb koolist suurt puudust. Viima-

sed viis aastat on ta koolist päriselt ära. Seni käis asenduseõpetajaks, andis noortele emadele dekreetpuhkust.

«Koolis olen omas elementis. Ma pole kunagi elus tahtnud teha midagi muud, kui lapsi õpetada. Aga mu oma lapsed keelasid mul selle ära. Et neil on piinlik — mida ilm sellest arvab, kui nende eakas ema peab endale veel ülalpidamisraha teenima!»

Aili Viitar mõtleb hetke. «Pärast sõda olin neli aastat Sindi erikoolis õpetaja. Nende poistega oli huvitav tegelda. Sajandivanune põhimõte on, et kohtle poissi kui džentelmeni ja ta suhtub sinusse kui džentelmen. Enese maksmapanek ei olnud muidugi kerge, aga õpetajate seminaris oli kõige olulisem see, et suutsid klassis korda pidada. Sul võisid väga head hinded olla, aga kui sa tunnisi hakka-ma ei saanud, soovitati mõni teine amet valida.

Nüüd räägitakse jälle palju Johannes Käisi pedagoogilisest põhimõtetest. Läänemaa Õpetajate Seminaris oli tema üldõpetus esimest korda õppekavas 1927. a., nii et sain sellest veel koolis osa. Kui me 1957. a. Siberist tagasi tulime ja meie Tallinna korterisse neli vene perekonda majutatud oli, pidin tööd ja elukohata mujalt otsima. Sattusin Ohekatku algkooli, olin nelja klassi peale ainus õpetaja. Siis ei olnud muud moodi üldse võimalik õpetada, kui üldõpetuse kaudu. Samas ei usu ma, et üldõpetus võiks valitsev olla kuuenda klassini. Esimeses-teises klassis, seda küll. Aga meil pole ju enam õpetajaid, kes viitsiksid teha seda suurt tööd, mida üldõpetus temalt nõuab.»

Aili Viitar on kohvi keetnud ja tassid lauale toonud.

«Kas soovite piima ka?»

«Kui on...»

«Ma lähen siis soojendama,» seab ta sammud uuesti köögi poole.

Piinlik hakkab, püüan teda tagasi kutsuda.

«Teate, inimene elab nii kaua, kuni ta saab midagi teiste heaks teha,» katkestab ta mu vabandused ja paneb piima tulele.

Aili Viitar kõnelemas oma kunagistele koolikaaslastele Läänemaa Õpetajate Seminarist.